

„Raštų“ dvyliktajame tome) ir V. Biržiška „Lietuvių bibliografijos“ trečiojoje dalyje nurodo tik A. Vilkutaitį. Tačiau V. Biržiška „Lietuvių bibliografijos“ ketvirtosios dalies pirmajame tome (1935 m.) jau nurodo, kad „Amerikos pirtyje“ autorius esąs J. Vilkutaitis. Tos pat nuomonės laikosi ir kiti to meto lietuvių literatūros tyrinėtojai, pavyzdžiui, V. Mykolaitis-Putinas savo veikale „Naujoji lietuvių literatūra“ (t. I, 1936, p. 413). J. Butėnas savo straipsnyje „„Varpo“ rašytojai“ (Kn.: „„Varpas“ ir varpininkai“, K., 1939, p. 169). J. Vilkutaičiui buvo priskiriami ir kiti prozos kūrinių (,,Kaip Mikas apsidžiaugė čebatais arba juokingas pasakojimas apie šaltbauižius“, „Gaisras“ ir kt.).

Prof. B. Pranskus nurodo, kad kai kurie prozos kūrinių buvo parašyti Kaukaze, kur gyvenęs inžinierius A. Vilkutaitis. Bet jie galėjo būti parašyti ir Juozo Vilkutaičio, kuris keletą metų su pertraukomis yra gyvenęs Kaukaze pas savo brolį.

Vėlesnių metų lietuvių bibliografijos šaltiniuose nurodomi šie A. Vilkutaičio pseudonimai: Avulis Jonas, Bindokas Kazys, Daktaras, Gulbiniškių Antanas, Kun. A., Kunigas A., Pajaujis J., Tautietis. J. Vilkutaičiui priskiriami šie pseudonimai: Gulb. . . Vilkutaitis, Keturakis, Keturakis G., Keturakis Juozas. (Pastaruoju pseudonimu jis pasirašė 1912 m. „Lietuvos žiniose“ išspausdintą korespondenciją.)

Tuo būdu, sunku patikėti, kad asmenys, kurie domėjosi „Amerikos pirtyje“ autoriaus problema, nebūtų sugebęję tinkamai išaiškinti šį klausimą ir patikėję tik paties J. Vilkutaičio tvirtinimais. Kai dėl paties pseudonimo („Keturakis“ — žmogus su akiniais) pasirinkimo ir jo prasmės Suvalkijoje (tai pažymi prof. B. Pranskus), tai jis galėjo būti panaudotas ir vieno, ir kito, nes abu Vilkutaičiai nešiojo akinius. Atrodo, kad „Amerikos pirtyje“ autorius yra Juozas Vilkutaitis, kuris komedijos pagrindu paėmė konkretų žmonėms žinomą įvykį. (Apie tai rašė ir 1903 m. „Vienybėje lietuvininkų“ išspausdinto straipsnio apie A. Vilkutaitį autorius. Jis tiesiog nurodė, kad Vilkutaitis komedijoje „Amerika pirtyje“ „sudramatizavo tūlą atsitikimą jo parapijoje. . .“) Vėliau, tvarkant ir taisant šį kūrinių, jam galėjęs padėti brolis Antanas Vilkutaitis, pas kurį, kaip buvo pažymėta, Juozas yra gyvenęs. Tai galėjo duoti pagrindą kai kuriems asmenims A. Vilkutaitį laikyti komedijos autoriumi. Be to, čia turėjo poveikio ir tokia aplinkybė: A. Vilkutaitis buvo žinomas lietuvių kultūros ir spaudos darbuotojas, pasireiškė mokslo srityje, rašė nemaža publicistinių straipsnių, išvertė L. Tolstojaus dramą ir kt. Tuo tarpu J. Vilkutaitis platesnei visuomenei buvo nežinomas asmuo, ir jo darbai galėjo būti priskirti žinomam veikėjui A. Vilkutaičiui.

Sunku yra kategoriškai tvirtinti, kad „Amerikos pirtyje“ autorius yra Juozas Vilkutaitis. Tai gali padėti išaiškinti tik kūrinių rankraščiai. Atrodo, jog pakaktų įrodyti, kad bent vienas ankstesnis Keturakio slapyvardžiu pasirašytas kūrinėlis tikrai esąs J. Vilkutaičio. Kol kas, kol trūksta tikslesnių duomenų, gal būt, reikėtų abu šiuos autorius literatūros istorijos darbuose žymėti greta.

Prie bibliografijos istorijos

1. Einamoji spaudinių registracija žurnale „Skaitymai“

1922 m. pradėtas leisti bibliografinis žurnalas „Knygos“ ėjo neilgai. Po kelių numerių jo leidimas nutrūko, ir nebuvo periodinio leidinio, kuris vestų išeinančios spaudos produkcijos apskaitą, informuotų visuomenę

apie išeinančias knygas bei kitus spaudinius. Kadangi buržuazinės Lietuvos vyriausybė tuo klausimu beveik visiškai nesirūpino, tai jį bandė spręsti kai kurie periodiniai leidiniai. Iniciatyvą toje srityje parodė ir literatūros žurnalas „Skaitymai“, kurio puslapiuose 1923 metais buvo pradėta spausdinti bibliografijos medžiaga. Žurnalo redakcija, dvidešimt trečiojoje „Skaitymų“ knygoje įvedusi skyrių „Bibliografija“, rašė, kad, „„Skaitymų“ Redakcija minės savo „Bibliografijoje“ visas naujai išeinančias lietuviškas knygas, o taip pat ir svetimomis kalbomis apie Lietuvą...“¹. Tuo būdu, buvo siekiama spausdinti bibliografinius duomenis ne tik apie išleidžiamus Lietuvoje spaudinius — t. y. vesti einamąją bibliografinę registraciją, bet spausdinti ir lituanikos bibliografiją. Sekančiame žurnalo numeryje (kn. 24) buvo pažymėta, kad bus registruojamos visos nuo 1922 metų išėjusios knygos bei visi nauji leidiniai².

Žurnale „Skaitymai“ (kn. 23 ir 24) buvo užregistruotos 77 įvairaus turinio lietuviškos knygos: grožinė literatūra, leidiniai meno klausimais, vadovėliai ir knygos jaunimui, mokslo leidiniai ir kt. Daugiausia užregistruota 1923 metų leidinių (1920 — 1, o 1922 metų — 6 knygos). Literatūra klasifikuojama žanrinio principu ir pagal leidinių tipus, pavyzdžiui, poezija, drama, knygos jaunimui, meno leidiniai, šiaip leidiniai. Bibliografinis aprašas gana pilnas (autorius, antraštė, paantraštė, antraštiniai duomenys, leidimo duomenys, puslapiai, kaina).

Deja, savo sumanymų — duoti universalią lietuvių spaudos ir lituanikos bibliografiją — žurnalas „Skaitymai“ nerealizavo, nes 1923 m. pabaigoje jo leidimas nutrūko. Išspausdinta medžiaga bei numatyti platūs bibliografinio darbo planai yra reikšmingas to meto bibliografijos faktas. Jis rodo visuomenės domėjimąsi spaudiniais, išaugusį bibliografijos pareikalavimą, o tuo pačiu buržuazinės vyriausybės abejingumą tokioms svarbioms mokslo ir kultūros sritims, kaip spaudos bibliografija.

2. Medžiaga Amerikos lietuvių bibliografijai

1923 m. Filadelfijoje (JAV) leidžiamame klerikalinės krypties žurnalo „Žvaigždė“ pirmajame numeryje buvo išspausdintas literatūros sąrašas „Medžiaga Amerikos lietuvių bibliografijai“³. Tų pat metų devintajame numeryje buvo išspausdintas šio sąrašo tęsinys.

Bibliografijos autorius, pasirašęs kriptonimu J. P., įžangoje nurodė, kad bibliografinė medžiaga buvo surinkta rengiamai anglų kalba Lietuvos istorijai. Jame užregistruota daugiau kaip 170 knygų ir žurnaly, išėjusių 1887—1922 metais. Sąrašė daugiausia užregistruota 1900—1915 metų leidinių. Pagal tematiką daugiausia yra užregistruota grožinės literatūros, tautosakos leidinių, mokslo veikalų, populiarių knygelių, nemaža religinio turinio knygų. Literatūros sąrašas apima tik dalį lietuviškų spaudinių, pasirodžiusių tuo laikotarpiu Jungtinėse Amerikos Valstijose. Sąrašo autorius įžangoje pažymėjo, kad surinkti visų spaudinių jam nepavykė. Tačiau jau vien tik paviršutiniškas palyginimas rodo, kad į sąrašą sąmoningai nebuvo įtraukta daugelis pažangaus turinio spaudinių (socialistinės literatūros leidinių, pažangių mokslių ir mokslo populiarizacijos knygų, antireliginės literatūros, kai kurių grožinės literatūros kūrinių). Į sąrašą įtraukta iš esmės katalikiškos krypties leidėjų bei spaus-

¹ Bibliografija.—„Skaitymai“, 1923, kn. 23, p. 174.

² 2r. Bibliografija.—„Skaitymai“, 1923, kn. 24, p. 184.

³ Medžiaga Amerikos Lietuvių Bibliografijai.—„Žvaigždė“, 1923, Nr. 1, p. 34—38.—Parašas: J. P.

tuvių (Lietuvių katalikų spaudos bendrijos, V. Šliakio—J. V. Stagaro, „Lietuvos“, „Dirvos“, „Garso“, „Tėvynės“, „Žvaigždės“) produkcija.

Pirmajame žurnalo „Žvaigždė“ numeryje išspausdintame sąrašė medžiaga dėstoma iš esmės chronologine tvarka, nors nenuosekliai, devintajame — be aiškos sistemos. Aprašas gana išsamus, nors aprašo elementai dėstomi nevienoda tvarka. Betgi sąrašuose yra ir tokių spaudinių, kurių aprašas nėra išsamus.

Literatūros sąrašas „Medžiaga Amerikos lietuvių bibliografijai“, nors ir labai nepilnas, be to, paruoštas, laikantis klerikalinių tendencijų, yra reikšmingas faktas lietuvių bibliografijos istorijoje kaip antras bandymas (po J. Žiliaus-Zilinsko 1900 metais išleistos „Suskaitos“) duoti suvestinę Amerikos lietuvių spaudos bibliografiją. Sąrašo duomenis galima bus panaudoti, ruošiant lietuvių nacionalinę bibliografiją.

Nežinomas M. Akelaičio rankraštis

Lenkijos Liaudies Respublikoje Kurnikų bibliotekoje ¹ greta kitų M. Akelaičio (1829—1887) rankraščių yra lietuvių kalba rašytas darbas „Lėtūvių Budvėtis. Knygelė skirta Lėtūviams savo Teviszkę mylentėjems“. Rankraščio apimtis — 74 p. Sign. B.K. 2488.

„Lietuvių budvietis“ — tai apie 1884 m. rašytas (žr. teksto 11 p.) istorinis praeities tyrinėjimas, paremtas daugiausia toponimikos bei onomastikos duomenimis, etimologiniais tyrinėjimais. Reikia pažymėti, kad toponimikos bei onomastikos klausimais M. Akelaitis domėjosi ir jų duomenimis rėmė savo istorinius teiginius jau žymiai anksčiau. Pirmasis tos srities jo darbas, pasirašytas *Chłop z ptu Mariampolskiego* pseudonimu, pasirodė laikraštyje „Виленский вестник. Kurjer wileński“ (1860, Nr. 28, p. 278—279) ryšium su rusų mokslininko N. Kostomarovo straipsniu apie Rusios pradžią. Tuos klausimus jis iš dalies lietė savo laiške „Aušrai“ ² bei straipsnyje „Lietuviszkuju kunigaikszczu vardai“ ³. Didžiausias išspausdintas M. Akelaičio istorijos darbas yra „Žvilgsnis į lietuvių tautos senovę“ ⁴. Pastarajame darbe, operuodamas lietuvių kalbos duomenimis ir jų pagrindu aiškindamas kai kuriuos istorijos šaltinius, M. Akelaitis nagrinėjo lietuvių praeitį iki dešimtojo mūsų eros šimtmečio. M. Akelaičio rankraštis „Lietuvių budvietis“ yra daug kuo panašus į leidinį „Žvilgsnis į lietuvių tautos senovę“ ir apima dalį šioje brošiūroje išspausdintos medžiagos. Tačiau „Lietuvių budvietis“ yra didesnis savarankiškas darbas, matyti, turėjęs žymiai platesnių mokslinių bei visuomeninių tikslų.

Knygelė „Lietuvių budvietis“ susideda iš įžangos ir dviejų skyrių. Įžangoje apibūdinamas terminas „budvietis“ — tai šalis, teritorija, kurioje gyvena viena ar kita tauta, kalbėdama savo kalba, laikydamosi savo papročių, elgdamosi pagal savo būdą. „Visa Lėtuvos szalis, vadinasi Lėtūvių budvėcziu“ ⁵. Toliau autorius pažymėjo, kad žemė gali būti tyrinėjama astronominiu atžvilgiu, kaip dangaus kūnas, fizinės geografijos, etnologijos bei tautų istorijos atžvilgiais. Savo darbe M. Akelaitis ir stengėsi

¹ Žr. Pamietnik biblioteki Kórnickiej. Zeszyt 7. Kórnik, 1959. 497 s. Taip pat K. Papečio straipsnį „Apie M. Akelaičio rankraščius Lenkijoje“ („Bibliotekų darbas“, 1961, Nr. 8, p. 19).

² Gromata brolio Ak. Periziaus.— „Ausra“, 1884, Nr. 5—6, p. 197—201.— Parašas: N. Ak.

³ Akelaitis N. Lietuviszkuju kunigaikszczu vardai.— „Ausra“, 1885, Nr. 7—8, p. 207—211.

⁴ Rzut oka na starożytność narodu litewskiego. Napisał Wytautas. Petersburg, 1885. 49 s.

⁵ Lėtūvių Budvėtis, p. 1.